

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Katarzyny Knoll

**Percepcja i realizacja fonologicznego kontrastu dźwięczności w angielskich i chińskich
spółgłoskach zwarto-wybuchowych przez Polaków**

**(The perception and realization of the phonological voicing contrast in English and Chinese
plosive consonants by native speakers of Polish)**

napisanej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego

Wielojęzyczność stała się normą w wielu częściach świata, a na skutek zglobalizowanej rzeczywistości, w której żyjemy, coraz większa liczba ludzi uczy się kilku języków w trakcie swojego życia. Jednakże wiele kwestii związanych z interakcjami między systemami językowymi u użytkowników wielojęzycznych nie zostało jeszcze w pełni wyjaśnionych i konieczne są dalsze dogłębne badania w tym zakresie. Przedstawiona do recenzji praca doktorska mgr Katarzyny Knoll dobrze wpisuje się we współczesny nurt badań nad nabywaniem wybranych aspektów mowy zarówno w języku drugim jak i trzecim, koncentrując się na zbadaniu dynamicznej relacji pomiędzy wpływami międzyjęzycznymi w zakresie percepcji i produkcji fonologicznego kontrastu dźwięczności w angielskich i chińskich spółgłoskach zwarto-wybuchowych przez Polaków oraz czynnikami warunkującymi ten proces.

W ostatniej dekadzie odnotowujemy bardzo dynamiczny rozwój dziedziny nabywania fonologii języka trzeciego, powstaje wiele projektów naukowych i publikacji na ten temat (przegląd najnowszej literatury - np. Wrembel & Cabrelli Amaro 2018). Nie jest już zatem do końca słuszne twierdzenie przedstawione we wstępie pracy, że ta nowa poddziedzina jest słabo reprezentowana lub, że istniejąca literatura jest nadal bardzo ograniczona.

Przedstawiona do recenzji praca doktorska mgr Knoll składa się z 6 rozdziałów, z których dwa stanowią podstawę teoretyczną, a pozostałe cztery opisują przeprowadzone przez Doktorantkę badania empiryczne. Rozdział pierwszy jest poświęcony omówieniu kontrastu dźwięczności; ogólnej charakterystyki fonetycznej parametru Voice Onset Time (VOT) oraz czynników warunkujących VOT, zarówno lingwistycznych jak i pozalingwistycznych (np. wiek,

pleć). Kolejne podrozdziały zawierają szeroko zakrojony i ciekawy przegląd literatury dotyczący realizacji kontrastu dźwięczności i obejmujący zarówno tendencje uniwersalne, jak również prezentujący przykłady badań nad językami, które odbiegają od ogólnych tendencji, np. dotyczących relacji między miejscem artykulacji a wartością pomiarów akustycznych VOT. Kolejny podrozdział koncentruje się na różnicach temporalnych i akustycznych w implementacji dźwięczności w języku polskim, angielskim i chińskim mandaryńskim. Z kolei kwestia postrzegania (percepcji) kontrastu dźwięczności (sekcja 1.5) jest potraktowana dość powierzchownie i skrótowo, a zatem wymagałaby bardziej gruntownego omówienia. Rozdział pierwszy kończy się streszczeniem, które nie do końca odgrywa rolę czystego podsumowania, gdyż wnosi także nowe treści, tzn. omawia etapy rozwojowe w nabywaniu spółgłosek zwarto-wybuchowych u dzieci.

Rozdział drugi dotyczy nabywania fonologii w drugim (L2) i trzecim języku (L3) i stanowi kompendium wyselekcjonowanych aspektów, które zostały uznane przez Doktorantkę za szczególnie znaczące dla rozprawy i przeprowadzonego studium badawczego. W związku z powyższym, jest rozdziałem rozbudowanym i wielowątkowym, w związku z czym czasami trudno określić co stanowi jego główne przesłanie. W kolejnych podrozdziałach omówione zostały podstawowe założenia głównych modeli teoretycznych nabywania mowy w L2. Z przedstawionego szerokiego przeglądu nie wynika jednak jasno, który z modeli Autorka uważa za szczególnie przekonujący i do którego będzie odnosić się w dyskusji. Może należałoby skupić się na wybranym modelu w sposób bardziej dogłębny, a pozostałe tylko wspomnieć. W sekcji 2.3.3 brakuje również odwołania do najnowszej, zrewidowanej wersji Speech Learning Model (SLM-r) autorstwa Flege i Bohna (2021), który znacznie poszerza założenia poprzedniej wersji tego szeroko cytowanego w literaturze modelu. Zaproponowane streszczenie stanowi ciekawą próbę porównania przewidywań poszczególnych modeli.

Dalsze podrozdziały zostały poświęcone nabywaniu mowy w języku obcym w perspektywie wielojęzyczności, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska wpływów międzyjęzycznych (CLI), ich źródeł i kierunkowości (tzn. transfer progresywny i regresywny) oraz czynników warunkujących. W swoim przeglądzie Autorka opiera się na stosunkowo nowych pozycjach z literatury L3 i czyni to w sposób profesjonalny i przekonujący. W przeglądzie modeli teoretycznych zaproponowanych dla nabywania języka trzeciego Doktorantka charakteryzuje pokrótce wybrane cztery modele autorstwa Flynn et al., Bardel & Falk, Rothman oraz Cabrelli Amaro & Rothman, z których pierwsze trzy zostały wypracowane na podstawie danych morfoskładniowych. Przegląd ten stanowi paralelę do przedstawionego wcześniej modelowania nabywania języka drugiego. Ażeby dopełnić obrazu modelowania języka trzeciego należałoby jeszcze uwzględnić nowsze modele, tzn. Linguistic Proximity Model autorstwa Westergaard et al. (2017) oraz Scalpel Model autorstwa Slabakovej (2017), których główne założenia znacząco różnią się od omówionych modeli L3. Rozdział kończą sekcje poświęcone badaniom nad VOT z perspektywy drugiego jak i trzeciego języka.

Sugerowałabym jeszcze odniesienie do wcześniejszych znanych opracowań przeglądowych w tym temacie autorstwa Gut (2009) oraz Hansen Edwards & Zampini (2008). Dość nietypowe wydaje się umieszczenie kilku streszczeń w ramach rozdziału drugiego, choć spełniają one zapewne rolę podsumowań poszczególnych podsekcji.

W części empirycznej pracy zaprezentowane zostały zastosowana metodologia badań, analiza wyników oraz ich interpretacja. W rozdziale trzecim przedstawione zostały cel i założenia badania, pytania badawcze oraz hipotezy, charakterystyka grup poddanych badaniu, materiały wykorzystane podczas badania percepcji i produkcji mowy, procedury dotyczące przeprowadzenia badań oraz analizy danych. Główne moje zastrzeżenia budzi terminologia zastosowana do kategoryzacji trzech wybranych grup badawczych; podczas gdy pierwsza grupa określana jest mianem grupy trójjęzycznej (trilingual adults), pozostałe grupy definiowane są jako grupy monolingwalne (monolingual adults, monolingual children), mimo, że osoby te znają język obcy (angielski jako L2) na poziomie średniozaawansowanym lub podstawowym. Czynnikiem, który różnicuje grupy jest liczba języków obcych, których się uczą (L2 vs. L2 i L3) oraz ich poziom zaawansowania. W świetle obecnej szerokiej dyskusji na temat dwu/wielojęzyczności, jej różnych kategorii i szerokiego spektrum rozumienia tego zjawiska, dość kontrowersyjne wydaje się stosowanie terminu 'monolingwalny' (jednojęzyczny) w odniesieniu do uczących się jednego języka obcego. W literaturze przedmiotu spotykamy pełen wachlarz definicji pojęć dwu- i wielojęzyczności oraz użytkowników jedno/dwu/wielojęzycznych, poczynając od podstawowej znajomości innego języka po zbalansowane ich użytkowanie na poziomie kompetencji zbliżonej do rodzimego użytkownika. Wielokrotnie jednak stosuje się termin użytkowników wielojęzycznych również w odniesieniu do osób uczących się języków obcych w kontekście edukacji formalnej i niekoniecznie będących na wyższym poziomie zaawansowania. Doktorantka dopiero w końcowych rozdziałach pracy modyfikuje termin 'monolingwalny' stosowany w odniesieniu do dwóch grup badawczych Polaków uczących się języka angielskiego i wprowadza nieco zmodyfikowane określenie 'quasi-monolinguals'. Proponowałabym jednoznacznie zrezygnować z tego terminu i zastąpienie go innym np. 'użytkownicy języka obcego' (L2), jeśli Doktorantka nie chce używać określenia 'dwujęzyczni' w odniesieniu do osób średniozaawansowanych. Warto byłoby też odnieść się do szerokiej dyskusji dotyczących terminologii i typologii wielojęzyczności odzwierciedlonych w literaturze przedmiotu, cf. Berthele (2021), którego najnowszy artykuł stanowi dobre podsumowanie tych dywagacji i różnych podejść zmieniających się wraz ze wzrostem świadomości i poszerzeniem zainteresowań badawczych w dziedzinie dwu- i wielojęzyczności.

W związku z zastosowaną przez Doktorantkę metodologią rodzi się pytanie czym motywowany był taki dobór grup badawczych. W przypadku zestawienia dwóch grup dorosłych użytkowników (ALs vs. ELs), czynnikami różnicującymi są zarówno liczba znanych języków obcych (1 vs. 2) jak również stopień ich zaawansowania. Wydaje się, że niektóre założenia Doktorantki były nadmiernie ambitne, ażeby np. zbadać rolę wieku w percepcji i

produkcji kontrastu dźwięczności w języku ojczystym jak i obcym (RQ 2). W sekcji poświęconej metodologii brak jest również jasnego doprecyzowania z czego wynikają postawione hipotezy badawcze. Zakładam, że zostały one oparte na wcześniej zarysowanych założeniach teoretycznych i celem ich jest weryfikacja na podstawie analizy otrzymanych wyników badań. Uważam, że przy stawianiu zaproponowanych dziesięciu hipotez celowym jednak byłoby przywołanie konkretnych odniesień np. do założeń omówionych modeli teoretycznych.

Godne pochwały jest zaangażowanie dużej grupy badawczej (łącznie 60 osób) oraz staranne zbalansowanie trzech grup pod kątem liczby uczestników (po 20 osób) oraz pod względem podziału na płeć. Z drugiej strony, dość ograniczona jest liczba bodźców wykorzystanych w badaniu (po 6 wyrazów na każdy z 3 języków, czyli w sumie 18 wyrazów jednosylabowych). Zostały one dość starannie wyselekcjonowane z uwzględnieniem różnych restrykcji, m.in. dotyczących frekwencyjności. Pewne zastrzeżenia budzi również opis procedury badawczej, który nie do końca precyzuje jak zostało przeprowadzone badanie percepcyjne i produkcyjne. Nie jest jasne czy zastosowane zostały osobne bloki językowe czy też bodźce zostały wymieszane, w ten sposób indukując tryb wielojęzycznego procesowania. W jakiej kolejności były testowane poszczególne języki (np. L1, L2, L3)? Czy uczestnicy wiedzieli jakie języki usłyszą? Jak brzmiały dokładnie instrukcje i w jakim języku zostały przedstawione? Czy poszczególne bloki językowe (jeśli takowe były zastosowane) zostały poprzedzone wprowadzeniem w dany język (wprowadzenie tzw. language mode)? Czy bodźce zostały podane tylko jednokrotnie czy wielokrotnie? Jak były oceniane zadania percepcyjne; z uwzględnieniem poprawności czy ewentualnie również czasów reakcji? Wszystkie te zagadnienia należałoby doprecyzować, gdyż każda z powyższych decyzji metodologicznych podejmowanych przez Doktorantkę niesie za sobą konsekwencje dla realizacji badania i wymaga pewnego uzasadnienia. Z kolei przedstawienie procedury analizy danych statystycznych jest dość szczegółowe i nie budzi zastrzeżeń.

W rozdziale czwartym omówione zostały wyniki przeprowadzonych badań percepcji i produkcji spółgłosek zwarto-szczelinowych w językach polskim, angielskim i chińskim mandaryńskim. Rozdział ten charakteryzuje bardzo przejrzysta struktura i staranne przedstawienie uzyskanych wyników dla obu modalności, z uwzględnieniem wyników ogólnych dla wszystkich grup, z podziałem na poszczególne grupy oraz wyniki indywidualne. Ponadto, w szczegółowej analizie uwzględnione zostały pomiary akustyczne VOT (zakres, średnie, mediany) dla danych miejsc artykulacyjnych z rozbiciem na poszczególne języki. Rozdział jest bardzo bogato ilustrowany grafami, z zastosowaniem kodowania kolorami poszczególnych kategorii co bardzo ułatwia czytelnikowi orientację. Ponadto, zastosowane testy statystyczne zostały przeprowadzone prawidłowo i raportowane są z należytą starannością. Rozdział kończy przedstawienie wyników indywidualnych uczestników poszczególnych grup, co dobrze wpisuje się we współczesne trendy badawcze w językoznawstwie, w których duży nacisk kładzie się na zróżnicowanie indywidualne i

śledzenie trajektorii wyników pojedynczych uczestników na tle uśrednionych wyników grupowych.

Rozdział piąty skupia się na weryfikacji stawianych hipotez badawczych na podstawie analizy otrzymanych wyników, z zastosowaniem kolejnej baterii odpowiednio dobranych testów statystycznych. Doktorantka wykazuje się umiejętnością syntezy i sporą wnikliwością w przeprowadzonej interpretacji danych, jakkolwiek nie zawsze mogę się do końca zgodzić z wyciąganymi wnioskami, które czasem wydają się być zbyt ogólne. Na przykład, zgodnie z założeniami różnice w percepcji i produkcji między grupami dorosłych (ELs) oraz dzieci (BLs) miały wynikać głównie z wieku badanych, ale trudno wykluczyć również wpływ różnic w rozwoju kognytywnym oraz doświadczenia w uczeniu się języków obcych. Sugerowałabym również większą ostrożność w formułowaniu weryfikacji hipotez wynikającą, moim zdaniem, z ograniczonej liczby zastosowanych bodźców jak i braku ich powtarzalności. Jak rozumiem, zastosowane zostały tylko jednokrotne powtórzenia zarówno w przypadku zadań na percepcję jak i produkcję, co może osłabiać jednoznaczność stawianych twierdzeń. W tej części dysertacji na pochwałę zasługuje przejrzystość i bardzo dobra organizacja pracy.

Rozdział szósty poświęcony jest odpowiedziom na stawiane pytania badawcze, jednakże w przeprowadzonej dyskusji brakuje częściowo szerszych odniesień do omówionych wcześniej, w rozdziałach teoretycznych, modeli nabywania fonologii języka obcego, zarówno dla języka drugiego jak i trzeciego. Dopiero w podrozdziale zawierającym konkluzje i implikacje, Doktorantka odnosi się do modelu PAM-L2 i SLM oraz dokonuje pewnych porównań wyników własnych badań z rezultatami kilku innych studiów powiązanych tematycznie.

Wyniki wskazują na lepiej rozwiniętą umiejętność rozróżniania między systemami językowymi w percepcji u osób trójjęzycznych w porównaniu z pozostałymi grupami oraz utworzoną osobną kategorię dla głosek aspirowanych w ich produkcji. Interesujące wydają się również zaobserwowane wpływy międzyjęzyczne zarówno z języka ojczystego na obce (zwłaszcza w szeregu spółgłosek dźwięcznych/słabych), jak również wpływ realizacji fonetycznych w badanych językach obcych na artykulację polskich głosek. Ponadto, zaobserwowane zostały różne wzorce nabywania kontrastu dźwięczności w zależności od stopnia zaawansowania znajomości języka obcego.

Podsumowując, praca charakteryzuje się staranną edycją i jest napisana poprawnym, akademickim językiem. Ponadto, przedstawiona bibliografia zawiera ok. 200 pozycji, jest bogata i bardzo dobrze dobrana. Na uwagę zasługuje również fakt, iż zawiera ona przegląd bieżących badań nad nabywaniem fonetyki i fonologii w języku trzecim.

Na zakończenie pragnę podkreślić, iż przedstawione uwagi krytyczne wobec recenzowanej rozprawy nie podważają jej wartości naukowej, ale mają na celu udoskonalenie pewnych aspektów pracy i dalszy rozwój warsztatu badawczego Doktorantki. Rozprawa doktorska mgr Katarzyny Knoll pt. „Percepcja i realizacja fonologicznego kontrastu dźwięczności w angielskich i chińskich spółgłoskach zwarto-wybuchowych przez Polaków” stanowi

interesujący wkład w rozwój dziedziny nabywania fonetyki i fonologii w perspektywie wielojęzyczności.

Reasumując, z pełnym przekonaniem stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Katarzyny Knoll spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawom i wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów postępowania o nadanie jej Autorce stopnia doktora nauk humanistycznych w dziedzinie językoznawstwo.

Prof. UAM dr hab. Magdalena Wrembel
Wydział Anglistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Poznań, 6 lipca 2021

Wybrana sugerowana bibliografia dodatkowa:

- Berthele, R. 2021. The Extraordinary Ordinary: Re-engineering Multilingualism as a Natural Category, *Language Learning* 71:80-120.
- Flege, J.E., & Bohn, O-S. (2021). The revised Speech learning model (SLM-r). In R. Wayland (Ed.), *Second language speech learning: Theoretical and empirical processes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Gut, U. 2009. *Non-native Speech. A Corpus-based Analysis of Phonological and Phonetic Properties of L2 English and German*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

- Hansen Edwards, J. H., M. Zampini (eds.) 2008. *Phonology and Second Language Acquisition*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Slabakova, R. 2017. The scalpel model of third language acquisition. *International Journal of Bilingualism* 21(6): 651-665.
- Westergaard M, Mitrofanova N, Mykhaylyk R and Rodina Y. 2017. Crosslinguistic influence in the acquisition of a third language: The Linguistic Proximity Model. *IJB* 21(6): 666-682.
- Wrembel, M. & Cabrelli Amaro, J. (eds.) 2018. *Advances in the Investigation of L3 Phonological Acquisition*. London: Routledge.